

SAGN OG TRO KNYTTET TIL STEN I SORØ AMT.

Af

August F. Schmidt.

Naar vi mener at kunne tillægge Nutidsmeddelelser om Almuens Tro og Skik et ikke ringe historisk Værd, er det ud fra den Erfaring, at Landalmuen i det hele har hængt stærkt ved nedarvede Skikke og Forestillinger, saaledes at meget nu kendt og brugt kan have Aarhundreders Hævd. Dette vil da ogsaa vise sig at være Tilfældet med den Sagngruppe, afgrænset til Sorø Amt, som vi i det følgende skal høre nærmere om, nemlig Sagn og Tro knyttet til nogle store Sten.

Den til Grund liggende Tanke for disse Sagn er det *naturforklarende* Moment. Almuen, der intet kendte til Geologi, mente, at de store Sten var *kastede* til deres Pladser af Kæmper (Trolde, Jætter) efter en bestemt Genstand, hyppigst en Kirke (her Nr. 3, 4, 5, 6, 7, 10, 14, 16, 21, 22, 23, 25, 28); undertiden efter en anden Kæmpe eller Trolde (Nr. 21); efter en Greve (!) eller hans Slot (Nr. 23); en Bægertyv (Nr. 21); efter Dværge, der støbte de for Trolde saa ildelydende Kirkeklokker (Nr. 19); eller blot kastet ud i Luften

(Nr. 18). *Kæmpekast efter Kirker* kan maaske være Minder om Folketroen fra hin Tid, da Kristendom og Hedenskab kæmpede om Magten her i Landet. Man har troet, at de gamle Hedenguder i deres fortrængte Tilværelse i Vrede har ladet de store Sten suse efter de langt fra synlige Kirkebygninger.

I Sorø Amt er der en Del Sten (Nr. 1, 2, 9, 11, 12, 13, 14, 17, 21, 23, 24, 25) med Fordybninger i, der i de til Stenene knyttede Sagn forklares paa forskellig Vis: som Djævelens Fodspor (1, 12) eller Fandens Hestehov (11; jfr. 2, 17), som Fandens Sæde (13; jfr. 7), som Haarbaandsmærke (25), som Kæmpefingre (14, 21, 23, 25) eller blot som Huller i Stenen (9), endvidere som to Træskospor i Stenfladen (24).

I de enkelte Tilfælde at afgøre, hvorledes disse forskellige Fordybninger er fremkomne, kan kun ske ved indgaaende Undersøgelser af de specielle Sten. Almuen havde forskellige Forklaringer paa Stenmærkerne, alt efter deres Udseende. Tiest forklaredes Fordybningerne som *Kæmpefingre* (14, 21, 23, 25), fremkomne ved Kæmpehaandens krystende Tag i Stenen, inden den ifølge Sagnet susede igennem Luften efter den ulykkelige Kirke, som skulde staa for Skud. Men i vore Dage kan vi jo ikke nøjes med denne, efter gamle Tidens Naturopfattelse, forstaaelige Forklaring, og vi maa søge en anden. Hovedparten af de omtalte Stenfordybninger er vel nok fremstaaet ad naturlig Vej under Stenenes Dannelse. Til de naturlige Fordybninger hører langagtige Fordybninger eller Skurer, der forklaredes af Almuen som et *Haarbaandsmærke* fremkommet ved Stenens Kast i en Kæmpekvindes Haarbaand eller Strømpebaand (25). Undertiden er Stenfordybningerne huggede

af Mennesker, og er tit Vidnesbyrd om en mislykket eller begyndende Kløvning af Stenen (jfr. Nr. 9). Større Fordybninger med Form i Lighed af et Menneskes Sæde forklares som *Fandens Sæde*, en Jættekvindes Sæde el. lign. (jfr. 13, 7). I en Del Sten findes Fodspor, Trækospor, Spor af Hestehov el. lign. (1, 2, 11, 12, 17, 24), der forklares som træadt af Fanden, af Hellig Anders' Hest o. s. v. Disse fodsporlignende Fordybninger i Sten menes nu at være et Udtryk for den begyndende Fremstillingskunst hos vore Forfædre i Oldtiden. Udhugningen af et Fodspor eller et Fodpar kendes i hele Europa og indtil Indien, ligesom Fodsporet ogsaa forekommer i Amerika og Afrika. Det forekommer især iblandt Bronzealderens Helleristninger i Sverig og Norge, hvorfor det i Danmark vel ogsaa maa være fra denne Tid. Fodsporet var baade et oldkristeligt og et buddhistisk Symbol, der gengav det af Guddommen efterladte Fodspor. Dette kunde da ogsaa være udtrykt ved Fodsporene fra Bronzealderen, der vel næppe har ligget fjernt fra den Tid, da Guddommen endnu ikke fremstilledes billedligt, men dog vel tænktes at have menneskelig Skikkelse. Senere blev Fodsporene et almindeligt helligt Tegn, der kunde gentages i Mængde, som det ses i Helleristningerne.¹⁾ Hestehovene i Sten er uden Tvivl et billedligt Udtryk for Guddommens Hest, idet man i en Mængde Sagn og Trosforestillinger støder paa Motivet: Hest stamper i Jord eller Sten, hvorefter der sker et Jærtegn, f. Eks. udspringer der en hellig Kilde. Det er jo bekendt, at Odin red paa en ottebenet Hest.

¹⁾ Sophus Müller i Arb. f. nord. Oldkyndighed 1920, 126 ff.

Folkevittigheden har ogsaa været ude efter de tavse Sten, og den fortæller os, at visse Sten (her Nr. 19, 26) vender sig, naar de lugter nybagt Brød, nybagte Pandekager el. lign.; men da en Sten ikke kan lugte, vender den sig aldrig!

Til enkelte af de store Sten knyttedes en Forbandede, idet det var farligt at flytte eller kløve denne eller hin Sten, det vilde hævne sig med en Ulykke (20, 22). Havde en Sten Metalklang, naar man slog paa den, fandtes der ifølge Folketroen en Skat under Stenen (8). Enkelte af Sagnstenene er *Bautastene* fra Oldtiden (15, jfr. I.).

En Del af de store Sten bærer *Navne* (3, 5, 7, 11, 12, 14, 15, 22, 26, 27, II, III), hvilke dog ofte er afledte af det til Stenen knyttede Sagn eller af den nærmeste Landsby, efter Stenens Udseende eller efter den Anvendelse Stenen havde i Dagliglivet, saaledes som f. Eks. *Glidestenen* paa Omø (27), hvis store, skraa Flade Børnene lod sig glide ned ad.

Foruden det fremførte om Sten indenfor Folketroen, findes der selvfølgelig mange flere speciellere Spørgsmaal om Emnet, hvorom der dog i adskillige Tilfælde haves grundige Undersøgelser; saaledes af *Chr. Blinkenberg: Tordenvaabenet; Folmer Dyrland: Om Stenkaste og Troshøve* (Dania VII. [1900], 224 ff); *Fr. L. Grundtvig: Løsningstenen; Thorkild Gravlund: Skelstene*; desuden har Th. Gravlund med stor digterisk Kunst benyttet Almuens Sagn og Tro om Sten i flere af sine Romaner, mest dog i *Flintestens Ole*. Henvisninger til Litteratur om Emnet findes i *H. F. Feilbergs Ordbog over jyske Almuesmaal* og i *Dansk Folkemindesamling* i Feilbergs Seddelsamling og Folkemindesamlingens Arkivkapsel

1906/31^b (her forkortet til DFS. 1906/31^b), hvor Stenene er ordnede sognevis, som i den følgende Stenliste, hvori vil blive meddelt, hvad jeg hidtil har kunnet finde om „Sagnsten“ i Sorø Amt.

1. *Ligsten (Sorø)* paa Sorø Kirkegaard paa Andreas Schüttes Gravsten, har Mærke af en meget stor Fod, nu udfyldt med Cement; Djævelen havde forfulgt en ung Pige op i det lille Taarn og sprang derfra ned paa Stenen, hvor hans Fod trykkede Mærket. En Variant af Sagnet fortæller, at Djævelen var oppe i Taarnet, da Klokkerne begyndte at ringe; saa sprang han ud af Lydhullerne.¹⁾
2. *Sten (Sorø)* paa Kirkegaarden, en stor firkantet Sten med Mærke som af en Hestehov; sat af Fanden, da de Sorø Munke jog ham ud af et lille Hul oven for Stenen. Spor af den anden Fod sees i en Gravsten ca. 40 Alen borte¹⁾ (jfr. Nr. 1).
3. *Toppensten* (Alsted Herred, *Munke Bjærgby* Sogn) paa Rude-Eskildstrup Mark svarer godt til sit Navn. Den skal af en Trolde i Stenlille være kastet efter Munke Bjærgby Kirke.²⁾
4. *Sten (Munke Bjærgby Sogn)* ved Døjringe, er en stor Sten, „der skal være strittet efter Bromme Kirke.“²⁾
5. *Høvestenen* (Alsted Herred, *Bromme* Sogn) skal — paa Initiativ af en Sognefoged — være flyttet til Bromme Plantage ca. 2 km. Sydøst for Bromme Kirke tæt ved Sorø-Kallundborglandevejen. Sagnet fortæller ellers, at Stenen er kastet af en Trolde eller Kæmpe efter Bromme Kirke fra Fre-

1) DFS. 1906/31^b : 362.

2) Evald Tang Kristensen: Danske Sagn III, Nr. 144.

derikslund Skov. Stenen fløj for langt og faldt mellem Kirken og Byen. Den skal være kastet i Kæmpens Flættebaand. Kæmpen kastede Stenen efter Kirken, fordi han ikke vilde have, at en Trold hjalp ham med Bygningen af Kirken, som han derfor vilde knuse. Han maatte kun kaste tre Gange fra Bakken ved Frederikslund Skov, hvor han stod. Den første Sten faldt i *Maglesø*; den anden fløj helt over Kirken; den tredje Sten gik i Stykker; det ene Stykke faldt i *Lillesø*, det andet faldt paa en Bakke Nord for Kirken, og den Sten kaldtes Høvestenen.¹⁾

6. *Sten* (Alsted Herred, *Bromme* Sogn) paa Juliedals Mark, er den ene Halvdel af en Sten „Sengestenen“ (her Nr. 7), der af en norsk Trold blev kastet mod Flinterup Kirke.²⁾
7. *Sengestenen* (Alsted Herred, *Flinterup* Sogn) i Nordenskovene ved Sorø, er kastet af en norsk Trold mod Flinterup Kirke. Stenen spaltedes i Luften, saa den anden Halvdel faldt paa Juliedals Mark (Nr. 6). Stenen har Navn efter en lejeformet Fordybning paa den.³⁾
8. *Sten* (Ringsted Herred, *Allindemagle* Sogn) ved Gyrstinge Sø mellem Allindemaglegaard og Allindemagle Kirke. Stenen har Metalklang, naar man slaar paa den, og den ligger oven paa en Skat.⁴⁾
9. *De borede Sten* (Ringsted Herred, *Ørslev* Sogn) „straks ovenfor Hittinge Kilde“ i en Stendysse, hvori en af Stenene, der „ligger lidt uden for de

1) DFS. 1906/31b : 379.

2) DFS. 1906/31b : 381.

3) DFS. 1906/31b : 382.

4) DFS. 1906/31b : 396.

- andre, er 12 à 13 runde Huller lige store og dybe, lige i Linje og lige langt fra hverandre. Hvem det har gjort eller hvorfor, kan ikke siges, thi Overtro og Kjællingfabel bør ikke have Sted¹⁾)
10. *Sten* (Ringsted Herred, *Testrup* Sogn) lidt udenfor Testrup By, er kastet efter Testrup Kirke af en Trolde i Tybjærg Skov. Stenen faldt for langt til højre for sit Maal.²⁾)
11. *Følsfjeddets* (Slagelse Herred, *Slagelse St. Peders Landsogn*) laa Syd for Vejen mellem Carlsgaard og Antvorskov ved et Esketræ. Stenen, der bar Mærke af det Føl, Hellig Anders indred Slagelse Byjorder med, blev i Foraaret 1923 slaaet itu og brugt til Bygningmateriale af en ny Ejer af Parcelgaarden, vistnok af Uvidenhed, ikke af Foragt for Sagnet. Følsfjeddets Historie er indgaaende behandlet af *Gunnar Knudsen* her i Aarbogen 1912, 46 ff., hvorfor jeg skal afholde mig fra en nøjere Omtale af denne Sagnsten.³⁾)
12. *Fandens Spor* (Slagelse Herred, *Sønderup* Sogn) paa en Mark ved Sønderup, er et Fodtrin i en Sten blandt en hel Række Sten. Om Stenen fortælles, at Fanden engang hvilede sin Fod paa den, da han havde ført en Brud bort fra hendes Brudgom.⁴⁾)
13. *Sten* (Slagelse Herred, *Gudum* Sogn) mellem Kirken og Byen, med Spor af Fandens Sæde, da

1) Præsteindberetning til Hoffman; Afskr. i DFS.

2) DFS. 1906/31^b : 414.

3) Se forøvrigt Henvisningerne til Hellig Anders Kilde i min Bog: Danmarks Helligkilder 1926, 119 og Nationaltidende (Aftenudg.) 6/11, 8/11 1919.

4) Thiele: Danmarks Folkesagn 2 II. (1843), 82. Rasks Morskabslæsning 1840, 382; jfr. Temme: Sagen von Pommern, 216 f.

han hvilte sig, mens han bar Gudum Kirke bort.¹⁾
Stenen er sprængt for ca. 25 Aar siden.

14. *Høje-Stenen* (Slagelse Herred, *Ottestrup* Sogn) paa Skovsø Mark, er kastet af en Trolld paa Etterbjærg efter Ottestrup Kirke. I Stenen er Mærke af en Tommelfinger og et Par andre Fingre.²⁾
15. *Petri Sten* (Slagelse Herred, *Gerlev* Sogn) paa Gerlev Mark i Nærheden af Slagelse-Skelskør-Vejen. Stenen er nævnt 1809; den omtales da som en Sten, der var 4 Alen høj. Den blev senere „sænket i Jorden“. ³⁾ St. Petri Sten var vistnok en Bauta-sten fra Oldtiden.⁴⁾ Tæt Øst for Gerlev Kirke fandtes St. Petri Kilde, der var anset som hellig; maaske har der været en Forbindelse mellem Stenen og Kilden. Kunde der oplyses noget herom gennem Folketradition i Egnen, var det udmærket.
16. *Sten* (Slagelse Herred, *Stillinge* Sogn) lidt Syd for Stillinge, er kastet af en Trolld fra Boslunde Kirke; eller ogsaa kastet fra Boslunde af hende, der byggede Boslunde Kirke efter Stillinge Kirke, som hendes Søster blev først færdig med at bygge.⁵⁾
17. *Sten* (Slagelse Herred, *Vemmelev* Sogn) i Markskellet mellem Sognefoged Hans Albrechtsens og Hans Andersens Marker, Ormslev. I Stenen er Mærke af en Hestefod, der ifølge „Mundheld“ i Egnen er traadt af Fanden.⁶⁾
18. *Sten* (V. Flækkebjerg Herred, *Egeslevmagle* Sogn)

¹⁾ Jens Kamp: Danske Folkeminder 1877, 267.

²⁾ DFS. 1906/31^b : 428.

³⁾ Sorø Amtstidende 30. Juli 1923.

⁴⁾ Aarb. f. nord. Oldk. 1876, 131.

⁵⁾ DFS. 1906/31^b : 435.

⁶⁾ DFS. 1906/31^b : 436.

i Granskoven. Kiler, der er huggede af Stenen, ligger endnu ved Siden af den. Stenen er kastet af en Trolld. Ejeren begyndte at hugge Stenen itu, for at bruge den til Trappesten, men opgav det igen og „det gjorde han nok klogt i“.¹⁾

19. *Sten* (*Egeslevmagle* Sogn) paa en Eng ved en Grusgrav, hvor iflg. Sagnet Klokken til Egeslevmagle Kirke er støbt. Stenen er kastet af en Trolld mod en Høj nærved, hvori der boede Dværge, som støbte Klokker. Stenen vender sig, hver Gang den lugter brændt Pandekage.²⁾
20. *Sten* paa Egeslevmagle Bymark paa en Parcel af Stenbjergmagle-Gaard kaldet Hulebæk. Stenen, der var „6 Alen lang og meget bred og dyb“ blev solgt til Broer, da Jernbanen blev anlagt, vistnok 1890. Derefter kom der Ulykke over Ejeren og hans Familie.²⁾
21. *Sten* (V. Flakkebjerg Herred, *Skørpinge* Sogn) ved Broen over Halkevad paa Møllerens Lod, er kastet af Trollden Enben efter en Karl, der havde stjålet et Sølvbæger fra Troldene. Stenen, der har Spor af fem Fingre, kan hverken kløves eller sprænges.³⁾ I *Evald Tang Kristensens* Danske Sagn III [1895], Nr. 132, 133 meddeles følgende Former af Sagnet: 1) Kastet af en Trolld ved Lyng Kirke efter Faardrup Kirke. 2) Kastet af en Trolld efter Skørpinge Kirke; Kæmpens Haand er tydelig kendt i den. „For et Par Aar siden rejstes den til en Bautasten for Kong Frederik den syvende.“

1) DFS. 1906/31^b : 441. Fot. i DFS.

2) DFS. 1906/31^b : 441.

3) Arne: Fortællinger, Sagn og Eventyr i Slagelseegnen 1862,29.

Nyere Varianter i DFS. meddeler: Trolde kastet Sten efter anden Trolde. — Kastet af Trolde paa Fyn eller ved Storebælt, vistnok efter Skørpinge Kirke.

22. *Høvestenen* (V. Flakkebjerg Herred, *Hyllested* Sogn) paa Vejen mellem Hyllested og Haarslev, er kastet af en Trolde fra Bakken ved Høve Mølle efter Haarslev Kirke, der var bygget efter Verdenshjørnerne, hvilket Trolde ikke skal have sat Pris paa. Stenen er nu anvendt som Grundsten i Hyllested Præstegaard, men den, som kørte det første Læs bort, mistede snart efter begge sine Heste.¹⁾
23. *Sten* (V. Flakkebjerg Herred, *Holsteinborg* Sogn) i Nærheden af Landsbyen Rude (i en Have ca. 1 km fra Holsteinborg), skal for meget lang Tid siden have ligget paa Lillehøv, Venslev Mark; men da Troldeborg (nu Holsteinborg) Kirke byggedes, kastede Trolde Stenen efter den. I Stedet for at knuse Kirken, faldt Stenen paa Stedet, hvor den endnu ligger.²⁾ Stenen, der er „meget stor“, „15 Vognlæs stor“, fortælles ogsaa at være kastet af en Trolde i Stenhøj ved Slagelse efter Holsteinborg; eller kastet af en Trolde paa Antvorskov Slot efter Grev Holstein paa Holsteinborg. I Stenen er ti Fingermærker.³⁾
24. *Sten* (V. Flakkebjerg Herred, *Bjerre* Sogn) paa Ageren Tværsten, Bjerre-Sønders lille Mark, er en temmelig stor Sten, „og deri tvende Mærker eller Spor som af 2 Træsko. Bonden siger: En Kjæmpe

¹⁾ DFS. 1906/31^b : 452.

²⁾ E. T. Kr.'s utr. Saml. i DFS. DS. III 2 A 6: 454.

³⁾ DFS. 1906/31^b

- har stampet der med sine Træsko, ej betænkende, Kjæmpen maatte haft enten større Ben eller stærkere Sko.“¹⁾)
25. *Sten* (V. Flakkebjerg Herred, *Aggersø Sogn*) paa Egholm Nord for Aggersø, er kastet af en hedensk Kæmpe fra Østfyn, da han ikke kunde lide at høre Boslunde Kirkeklokker ringe. I Stenen er Mærke af Kæmpens ti Fingre²⁾) og af et Haarbaand.³⁾)
26. *Hovnakkesten* (V. Flakkebjerg Herred, *Omø Sogn*) paa Sydspidsen af Omø, vendte sig, naar den lugtede nybagt Brød. Stenen er slaaet itu og brugt til Bygningsmateriale.⁴⁾)
27. *Glidestenen* paa *Omøs Østerstrand*; Børn lod sig glide ned ad dens store, skraa Flade.⁴⁾)
28. *Sten* (*Ø. Flakkebjerg Herred, Tjustrup Sogn*) paa Husmand Jørgen Larsens Mark i Vindstrup [eller i Gaardejer N. Jensens Have i Vindstrup], er kastet af en Trolld fra den anden Side af Søen ved Bavelse efter Tjustrup Kirke. Stenen er nu nedgravet.⁵⁾)

Kendes der Sagn knyttet til følgende Sten:

- I. *Oprejst Sten* paa aaben Mark mellem *Bjernede og Pedersborg* til venstre for Vejen (fra Bjernede) ned mod Tuelsø; maaske en Bautasten. Fot. i DFS.

1) Præsteindberetning til Hoffmann, Afskr. i E. T. Kr. utr. Saml. i DFS.

2) J. Kamp: Folkeminder, 274,35.

3) DFS. 1906/31^b

4) DFS. 1906/31^b : 461.

5) DFS. 1906/31^b : 471.

- II. *Halkensten* paa *Alsted Bymark*; fredet Minde; findes paa Maalebordsblade nær Susaa med Kilde lige nedenfor.
- III. *Hyldehøj* i *Stillinge* Sogn mellem Knudstrup og Bildsø; Konger blev hyldede her; Fot. i DFS.

Rettelser og Tilføjelser til ovenstaaende Stenliste bedes indsendt til *Dansk Folkemindesamling*, Kgl. Bibliotek, København K.
